

Sumari

Pròleg.....	5
Nota de l'autor	11
La comarca del Tarragonès.....	15
Antecedents a la guerra civil	17
Confiscacions, presons, dificultats... ..	21
La implantació del franquisme com una forma de canvi	27
Les redempcions de les penes i els indults	31
Demografia	33
Persones processades dels municipis del Tarragonès	35
Depuracions.....	333
Recapitulació.....	337
Consideracions.....	341
Relació de persones processades.....	343
Bibliografia.....	361
Documentació.....	365

Pròleg

El cop d'estat de 1936, la guerra civil posterior i la repressió exercida pel bàndol guanyador han generat en les darreres dècades un notable volum d'estudis històrics. És normal, considerant que la trajectòria política i social del país, sota el guiatge dels successius governs, en el període de dictadura i en bona part de l'actual democràcia, ha anat en la direcció de procurar l'oblit de determinats fets. La llei d'amnistia de 1977, una vertadera llei de “punt final”, a través de la qual es volia deixar sense cap responsabilitat aquells responsables del règim franquista involucrats en accions repressores, de vulneració dels drets de les persones, és una mostra d'aquesta voluntat. L'any 2012, l'ONU va demanar la derogació d'aquesta llei i la necessitat de conèixer la veritat dels fets i d'exigir responsabilitats.

Amb tot, no es pot obviar que s'ha avançat en la direcció de procurar la restitució de la dignitat a les víctimes de la repressió. La promulgació l'any 2007 de la Ley de la Memoria Histórica pretenia avançar en el reconeixement i la protecció dels que varen patir la repressió durant la guerra i en el transcurs del llarg període de la dictadura per motivacions polítiques. Certament, és un camí complicat, l'existència encara avui d'un gran nombre de persones desaparegudes i de fosses comunes per excavar arreu de l'Estat, posa en evidència que els poders polítics i judicials actuals són encara reticents a l'hora de fer passos decisius que permetin tancar aquest període negre de la història d'*España*. Queda molt camí per fer.

La necessitat de fer conèixer la veritat de l'actuació repressora de la dictadura franquista ha portat nombrosos historiadors a investigar en les fonts documentals existents per tal de treure a la llum les aclaparadores dades sobre l'acció de l'aparell de la dictadura.

En aquesta dinàmica, esdevé clau l'accés a la documentació custodiada als arxius, o a la que queda, ja que és prou conegut que, a les acaballes del règim franquista, des del govern de l'Estat es varen donar instruccions clares a les estructures de poder al territori per fer desaparèixer la documentació testimoni de l'activitat dels organismes sobre els quals el règim fonamentava la seva activitat: el Movimiento i la Falange. Sengles instruccions als governs civils varen ordenar la destrucció d'aquesta documentació, que els governadors civils traslladaren als alcaldes de les poblacions, i que aquests varen complir majoritàriament; amb tot, resultava difícil tanta destrucció, i algun rastre ha pogut conservar-se i està avui a disposició dels investigadors; qui escriu aquestes ratlles va poder consultar el fons de Falange de la ciutat de Valls, que un particular va guardar a casa seva després que l'alcalde de la ciutat li encarregués de destruir-lo, i va poder veure que, a part de la documentació pròpia de l'organització, hi havia també altres documents de partits polítics de la república, requisats en finalitzar la guerra i possiblement utilitzats en l'activitat repressora posterior.

Una de les fonts documentals rellevants en aquest àmbit són els expedients del Tribunal de Responsabilidades Políticas. A l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona es custodia aquest fons, que correspon als expedients de la demarcació de Tarragona del Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas de Barcelona. Aquest tribunal fou creat arran de la Ley 9 de febrero de 1939, de Responsabilidades Políticas; abasta des de l'any 1939 fins al 1945, i reflecteix l'activitat d'aquest tribunal durant la immediata postguerra —fins al 1942, en què fou succeït per la jurisdicció ordinària: l'audiència provincial i els jutjats de primera instància i instrucció dels partits judicials respectivament—; l'abril de 1945 es dissol el Tribunal Nacional, se suprimeix la jurisdic-

ció de responsabilitats polítiques i es crea una comissió liquidadora que s'extingeix arran del decret d'indult de novembre de 1966. El Tribunal s'encarregava de la depuració de la societat civil catalana, a través de la repressió econòmica, amb sancions i confiscacions patrimonials, ajudat per una àmplia xarxa de delators i informants —alcaldes, caps locals de Falange, capellans, Guàrdia Civil.

Aquest fons va ingressar a l'AHT l'any 2003, procedent de l'arxiu central de l'Audiència de Tarragona, on havia patit una inundació, que va deixar una part dels expedients en males condicions de conservació. L'any 2007, en vista de l'elevada demanda per a la consulta i la problemàtica de conservació existent, es va optar per retirar-lo de la consulta, per evitar la degradació, i posar en marxa un procés de tractament, consistent en la desinfecció, el condicionament físic (eliminació d'elements metàl·lics, numeració de les pàgines de cada expedient, substitució de camises i caixes) i, com a darrera fita, la digitalització de la totalitat del fons, que va donar com a resultat un total de 172.000 imatges, i que fan possible avui que aquest fons pugui ser consultat digitalment, sense necessitat de recórrer a la documentació original, amb el que això implica de preservació.

També són de gran utilitat per documentar la repressió franquista les fonts documentals penitenciàries, on es combinen els expedients de persones detingudes per delictes “comuns” amb aquelles objecte de persecució pels seus ideals polítics i pel seu paper durant la guerra. A l'AHT hi ha dipositats els fons dels centres penitenciaris de Tarragona, Montblanc, Reus, Tortosa i el Vendrell, que aporten també una informació de gran interès.

L'autor del llibre que segueix, Josep Recasens Llord, ha esdevingut un especialista en l'estudi de la repressió franquista, un estudi fonamentat en les fonts documentals esmentades. A base de moltes hores de treball a la sala de consulta de l'Arxiu Històric de Tarragona, Recasens ha realitzat un exhaustiu buidatge d'aquesta documentació, la qual cosa li ha permès obtenir una perspectiva global força detallada d'aquesta activitat repressora a bona part de la demarcació tarrago-

nina, i ha donat lloc a nombroses publicacions de les comarques de l'Alt Camp, el Baix Camp, el Baix Penedès, la Conca de Barberà, el Priorat, la Ribera d'Ebre i la Terra Alta. Al Tarragonès, ha publicat dos estudis sobre Tarragona ciutat, i ara, les restants poblacions de la comarca del Tarragonès podran conèixer també l'abast de la repressió entre els seus habitants.

El treball de Josep Recasens esdevé un exemple perfecte de l'estreta relació entre els arxius, el coneixement de la veritat i la defensa dels drets humans.

Ricard IBARRA OLLÉ

Director de l'Arxiu Històric de Tarragona

Nota de l'autor

Teniu a les mans un llibre que tracta d'una comarca on, al segle xx, una sèrie de persones es manifestaren per unes idees i visqueren un període negre de la nostra història.

El Tarragonès, com la resta de comarques de la província, en els anys compresos de 1939 a 1945, va ser protagonista d'una repressió de conseqüències incalculables per les forces feixistes dites “nacionals”. En aquest estudi tractem dels municipis d'aquesta comarca, excepte Tarragona, que ja va ser objecte d'un estudi específic.

S'ha de constatar que les guerres no són mai justes i si són civils encara menys. Els conflictes sempre tenen unes víctimes, que són la gent del poble, i uns mateixos triomfadors, l'anomenada “classe nova”, amb els vicis i les injustícies de sempre. És difícil esbrinar qui va tenir raó o culpa. Si preguntem a les persones que visqueren aquella època —per cert, no en queden gaires— segur que cadascuna donarà una versió d'acord amb el seu tarannà i les seves idees. Per allunyar-me del dir de la gent, aquest treball ha sigut fruit de la consulta dels arxius. Potser sí que el que diuen els papers no s'ajusta a la realitat, però crec que era l'única manera de fer una recerca objectiva.

La Guerra Civil Espanyola és encara avui en dia un fenomen viu per a alguns ciutadans. “L'oblit mai no serà possible si existeix el record, ja que solament serem capaços d'oblidar si ens oblidem de recordar”; va començar el 1936 i no va concloure fins al 20 de novembre de 1975.

Tota guerra neix d'una autèntica i radical incompatibilitat entre dues parts clarament diferenciades; en la nostra, en un pol es van tro-

bar les forces que no amagaven la seva solidaritat amb les injustícies del món contemporani i que foren els desencadenants de la contesa, i en el pol oposat, les que intentaven defensar els principis constitucionals de la República; es volia una Espanya “nueva” enfront d’una Espanya “republicana”.

La guerra civil va ser un acte de força i no hi hagué límits en l’aplicació d’aquest acte. Si va durar tres anys, és perquè hi havia una societat fortament dividida, es va viure una dramàtica successió de morts i traïcions per les dues parts; morts per tota la nació i traïcions, no solament a la Constitució de 1931, sinó als sagrats deures de la convivència mútua.

Penso que la part guanyadora alguna mena de repressió havia de portar a terme per la idiosincràsia dels seus dirigents, però també crec que en alguns fets, pagaren justos per pecadors.

La història l’escriuen sempre els guanyadors, els vençuts demostren més generositat que els vencedors, els perdedors tenen una visió més integradora. Actualment els perdedors han portat Espanya a la democràcia.

Les anomenades “dretes” es van creure que aquella situació triomfal perduraria al llarg del temps; en canvi, les “esquerres” hagueren de supeditar-se a la situació d’aquella època amb resignació i pensant que un dia s’acabaria aquell malson.

La repressió i la radical divisió entre les dues parts era adient al projecte franquista. Aquest mai no va voler endegar cap mena de reconciliació, i el règim que va establir va creure’s que tenia per única legitimació la victòria militar; per tant, la repressió que principalment abraçà els anys 1939 i 1940 és la que dugué a terme la majoria d’execucions i deportacions; la guerra civil s’haguera pogut evitar si Gil Robles hagués mostrat benevolència en les converses que tingué amb Chapaprieta.

Si el factor desencadenant fou la rebel·lió militar amb la ruptura de l’ordre constitucional i la conspiració civicomilitar, com a conseqüència d’haver perdut les eleccions el febrer de 1936, s’ha de reco-

nèixer que va haver-hi divisió en l'Exèrcit i un gran nombre de *jefes y oficiales* no van complir el jurament de defensar la Constitució. Si no s'hagués presentat la bipolarització política, no s'haguera produït l'enfrontament nacional.

Els pobles del Tarragonès no es van escapar d'aquests atzucacs. Si som imparcials, és difícil d'esbrinar qui va tenir raó o culpa, però sí que es pot afirmar que els vençuts, potser alguns injustament, van haver de suportar unes privacions i un menyspreu de la societat que en alguns casos no mereixien. Els jutjats militars de Tarragona i del Vendrell van fer la feina bruta després de rebre les denúncies potser del veí de casa o del carrer del seu poble.

Si som humans, s'ha de reconèixer que els perdedors hagueren de suportar unes vicissituds pel sol fet de no pensar igual que els guanyadors. Quants d'aquests s'aprofitaren d'aquella situació, col·locant-se en una societat on no hi havia lloc per als vençuts!

La comarca del Tarragonès

Abans d'entrar en el context d'aquest estudi, es donen unes pinzellades de la comarca. Amb una extensió de 317,4 km², està situada al NE de la plana del Camp de Tarragona; al N limita amb l'Alt Camp, a l'E-NE amb el Baix Penedès, al SE amb el Baix Camp i al S-SW amb la Mediterrània.

Juntament amb l'Alt Camp i el Baix Camp, el Tarragonès forma part d'una unitat geogràfica històrica, cultural i econòmica anomenada Camp de Tarragona.

Referent a la situació, la seva característica principal és que resta oberta al mar. Els seus 60 km de costa, juntament amb un clima benigne, el fan un lloc d'interès per als visitants.

La característica del relleu d'aquesta comarca és la irregularitat topogràfica, producte de les diferents èpoques de formació i dels ambients en els quals es dipositaren els materials sedimentaris que donaren forma al territori.

La part més extensa pertany a la plana del Camp de Tarragona i correspon a l'extrem meridional de la Depressió Prelitoral. Un segon sector és el de les muntanyes del NE ben diferenciat de la resta de la comarca.

Més de la meitat del Tarragonès es reparteix entre les conques dels rius Francolí i Gaià, els quals neixen en la Depressió Central i aboquen a la Meridional després de travessar la barrera de muntanyes que separa les planes litorals de les terres de l'interior.

Referent al clima, els dos factors que influeixen són la presència de la mar i les dimensions reduïdes del territori; la influència de la

mar es fa palesa en la totalitat de la comarca, ja que el punt més allunyat es troba a uns 13 km terra endins.

De temperatures moderades i de vegetació variada, dona lloc a una agricultura de sosteniment, on els cultius van retrocedint per donar pas a la indústria i al lleure.

Antecedents a la guerra civil

La República que es proclamà el 14 d'abril de 1931 va ser rebuda amb entusiasme per una bona part dels ciutadans; no passà un mes — l'11 de maig— i ja va haver-hi la crema d'esglésies i convents. Sembla que el president de la República, Aniceto Alcalá Zamora, no va donar importància a aquells fets.

Apaivagada la situació, la vida política es desenvolupà de manera quasi normal i, per posar-se al dia, el 9 de desembre del mateix any es va votar una nova Constitució. Aquesta Constitució va substituir la de 1876 i va ser el contingut del seu articulat el que portà a una sèrie de friccions. Entre els principals articles es poden citar: el dret d'associació i sindicació; la separació entre Església i Estat; la llibertat de culte; la introducció del divorci; la implantació del Jurat Popular i la configuració de l'Estat espanyol, amb la possibilitat de constituir alguns municipis mancomunats en províncies i regions amb un cert règim d'autonomia.¹

El 15 de setembre de 1932 fou aprovat l'Estatut d'Autonomia, on es configurava Catalunya com una regió autònoma dins l'Estat espanyol, amb un òrgan representatiu, la Generalitat, i amb una llengua oficial, el català.²

L'any següent, 1933, sorgiren els alçaments revolucionaris de Casas Viejas (Cadis) i aparegué la CEDA, partit de “dretes” encapçalat per Gil Robles.

1. Enciclopedia de España S.A, Zaragoza, 1992, pàgs. 2913-1914

2. Enciclopedia Salvat Universal, V. X, Salvat Editors S.A. Barcelona. 1996, pàgs. 4728-4729.

El 1934, la mateixa CEDA va provocar la crisi del Govern de Samper i va donar pas a Lerroux, que va haver de reprimir els brots revolucionaris a Catalunya i a Astúries.

El 1935, degut al descontentament general, el govern de Lerroux va dimitir a l'octubre i es convocaren eleccions generals, que es portaren a terme el 16 de febrer de 1936. En sorgí triomfador l'anomenat Front Popular, el qual formà un nou govern presidit per Manuel Azaña, alhora que es deterioraven les relacions entre partits polítics i ciutadans.

S'arriba al 18 de juliol de 1936, quan Franco es revolta contra el govern constituït i comença l'anomenada "guerra civil". Les presons queden buides de polítics i són alliberats tots els reclusos de delictes comuns.

En els tres anys que durà el conflicte, moltes persones s'hagueren de definir segons la seva ideologia; foren moltes les que passaren a l'anomenat *bando nacional*; altres, fidels als principis de la República, lluitaren per uns ideals que a la llarga donaren com a conseqüència el seu empresonament o la fugida a l'estranger.

L'Església, que en un principi es va mantenir neutral, en veure cap on es decantava el desenllaç, no va tenir cap escrúpol a afilar-se amb els anomenats "nacionals", adduint la persecució que van patir els capellans i religiosos. És bo recordar el que diu Ossorio y Gallardo l'agost de 1936 sobre aquesta qüestió: "Se dirá que en España se han cometido violencias contra las iglesias y el clero (...), negarlo sería una hipocresía. Pero estas violencias son respuesta a las que el clero cometió contra el pueblo. Y cuando considero la conducta de ciertos católicos y del clero de mi país, estoy obligado, aún deplorándolas, a comprender las represalias de las masas populares."³

En el decurs del conflicte, Franco, observant com es desenvolupava la contesa, portà a terme accions com a guanyador. Les principals foren:

3. MIRET MAGDALENA, Enrique. *Luces y sombras de una larga vida*. Planeta, Barcelona. 2000, pàg. 174.

a) Supressió dels partits polítics (13 de setembre de 1936)

De cop i volta, els principis de la democràcia foren anorreats en un tancar i obrir d'ulls, quan es va decretar la confiscació de tots els béns mobles, immobles, efectes i documents dels partits polítics, que passaren a ser propietat de l'Estat. A Catalunya el partit més perjudicat fou ERC. Aquelles persones que es posaven a disposició de la nació (només se'ls demanava tenir inclinació a les ideologies que emparava el nou Estat) eren ben vistes i rebudes al seu costat, ja que “el Gobierno que rija los destinos de España, sabrá desarrollar la única política y la única sindicación en toda la Nación”.⁴

b) La derogació de l'Estatut de Catalunya

Aquells principis proclamats l'any 1931, que assoliren un màxim de competències el 1936-1937, el 1938 van ser retallats de tal manera que el mateix Serrano Suñer declarava: “En lo que al catalanismo se refiere, por todos los medios y en toda circunstancia, se harán prevalecer los pensamientos fundamentales de nuestro Movimiento, especialmente aquel de la unidad de España.”⁵

c) El restabliment de la pena de mort

La pena de mort va ser abolida l'any 1932, encara que la jurisdicció militar no la va derogar per raons de seguretat ciutadana. L'octubre del 1934 es va tornar a restablir, i el juny de 1935 es va ampliar a actes terroristes. Franco, per la Llei de 5 de juliol de 1938, la va restablir en el Codi Penal Comú, per un “sentimiento de notoria falsía y que no se compagina con la seriedad de un Estado fuerte y justiciero.”⁶

Durant el franquisme es va utilitzar una munió de vegades, i fou emprada no per penar certs delictes, sinó per eliminar l'enemic.

4. *Aranzadi*, núm. 1593, any 1936.

5. DET, núm. 53, any 1939.

6. BOE, 7-7-1938. Ley de Jefatura del Estado.

Es va haver d'arribar fins a l'any 1978 per a veure-la desaparèixer per l'article 15 de la Constitució del Codi Penal Comú, amb una salvetat: “queda abolida la pena de muerte, salvo lo que puedan disponer las leyes penales militares para tiempos de guerra”.⁷ Aquesta pena no va desaparèixer fins a la reforma del 26 de juny de 1983.⁸

7. MARTÍNEZ, Carlos, BUJAN PÉREZ, J. *La pena de muerte en tiempos de guerra. Una abolición necesaria*. Amnistia Internacional, pàg. 51.

8. *Ibíd*em, pàgs. 15-16.

© dels textos: Josep Recasens Llord, 2018
© del pròleg: Ricard Ibarra Ollé, 2018
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2019
Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: abril de 2019
ISBN: 978-84-1303-084-5
DL: 227-2019
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

◀ imprès a lleida ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.